

Бевз Г. М., Боброва Л. Г., Каніболоцька М. С.
ОСОБЛИВОСТІ ІЄРАРХІЧНОЇ СТРУКТУРИ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї

Вступ. Сім'я, як унікальний соціальний інститут, є першоосною духовного, економічного та соціального розвитку суспільства. Вона пов'язана з усіма сферами життєдіяльності людини та охоплює всі її рівні: від особистісного до державного, від матеріального до духовного. Водночас сучасна сім'я, як і все українське суспільство, нині перебуває у кризовому стані, що характеризується зростанням психологічної напруги, збільшенням кількості стресових ситуацій, відмовою від усталених цінностей і появою нових, часом непередбачуваних, належним чином необґрунтованих і швидкоплинних. Саме тому питання вивчення сімейних цінностей знаходиться в центрі особливої уваги психологів-дослідників, а пріоритетним завданням сучасної психологічної науки - є пошук шляхів зміцнення сімейних цінностей задля збереження інституту сім'ї.

У даній публікації представлено аналіз результатів дослідження ієрархічної структури сімейних цінностей українців, враховуючи соціально-демографічні характеристики респондентів, зокрема: стать, освіта, регіон проживання, а також рівень стресового навантаження, пов'язаного з війною. Дослідження ієрархічної структури цінностей сучасної української сім'ї здійснювалося протягом січня - травня 2023 року за *ініціативи та сприяння Д. А. Левківського*. Експериментальну вибірку становили 1186 осіб (593 подружні пари), які проживають на території України і ті, які були переміщені за кордон через війну. Віковий діапазон респондентів - від 18 до 74 років. Найбільш представленими у вибірці були досліджувані молодого та зрілого віку.

Результати дослідження. Аналіз різних наукових підходів до розуміння поняття «сімейні цінності» свідчить, що система цінностей сімейного життя значною мірою увібрала в себе моральні норми і принципи загальнолюдських і національних цінностей, культурно-історичні традиції та звичаї і є однією з найважливіших передумов духовного благополуччя і морального здоров'я суспільства (Дерега, 2012). Варто зазначити, що дослідники по-різному класифікують сімейні цінності. Значущою для нашого дослідження є класифікація, яка відображає основні функції сім'ї у таких сферах: *інтимно-сексуальної, особистісної ідентифікації з партнером, господарсько-побутової, батьківсько-виховної, соціальної активності, емоційно-психотерапевтичної та сфері зовнішньої привабливості*. У своїй сукупності ці основні сфери визначають повноту та якість сімейного життя,

безпосередньо пов'язані з сімейними цінностями, які на сучасному етапі набувають нових особливостей.

Аналіз результатів дослідження засвідчив, що для чоловіків сфера *інтимно-сексуальних* стосунків є більш значущою ніж для жінок ($p \leq 0.01$). Вони вважають, що сексуальні стосунки – найважливіше у відносинах чоловіка й дружини, а настрої і самопочуття людини залежить від задоволення її сексуальних потреб. Також важливою для них є *батьківсько-виховна сфера*. Цікаво, що рівень домагань чоловіків щодо власних обов'язків у вихованні дітей вищий ніж у жінок ($p \leq 0.05$). Водночас у разі розлучення з дружиною, чоловіки не схильні брати активну участь у *вихованні* своєї дитини. Показники очікувань жінок щодо активної батьківської позиції партнера вищі ніж показники очікувань у чоловіків ($p \leq 0.01$). Також у жінок ступінь очікування від партнера щодо активного вирішення *господарсько-побутових* питань вищий ніж у чоловіків ($p \leq 0.01$) Тобто для жінки значущими є господарсько-побутові вміння й навички партнера. Водночас жінки мають високий рівень власної активної участі у веденні *домашнього господарства* ($p \leq 0.01$). Цікаво, що для жінок значущою є сфера соціальної активності чоловіка ($p \leq 0.01$). Для них дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові й професійні якості чоловіка і дуже цінують чоловіків, серйозно захоплених своєю справою. Для жінок також значущою є *емоційно-психотерапевтична* функція шлюбу ($p \leq 0.01$). Вони прагнуть бути лідерками в емоційних стосунках, надавати моральну підтримку, створювати «психотерапевтичну атмосферу». *Зовнішня привабливість*, прагнення модно й красиво одягатися є також важливою для жінок. Про це свідчить аналіз показників їхнього рівня домагань у цій сфері ($p \leq 0.01$).

Важливим аспектом нашого дослідження було визначення особливостей ієрархії сімейних цінностей відповідно до освітнього рівня респондентів. Так, на рівні статистичної значущості доведено, що для респондентів *із загальною середньою освітою* значущою є господарсько-побутова сфера ($p \leq 0.01$). Також їм властиві очікування від партнера щодо ролі емоційного лідера в родині, зокрема надання ним моральної підтримки, створення «психотерапевтичної атмосфери» ($p \leq 0.01$).

Для респондентів *із професійно-технічною освітою* основною цінністю життя родини є батьківство. Їм характерний високий рівень домагань щодо власних обов'язків у вихованні дітей ($p \leq 0.01$). Для досліджуваних з *вищою освітою* значущою є сфера соціальної активності. Їм характерний високий рівень домагань щодо активної суспільної ролі ($p \leq 0.01$). та очікування соціальної активності від партнера ($p \leq 0.01$). *Зовнішня привабливість*, прагнення модно й красиво вдягатися є також важливою для таких респондентів ($p \leq 0.05$). Аналіз результатів дослідження свідчить про значущість для них сімейної згуртованості, зокрема емоційного зв'язку, наявності спільних інтересів та відпочинку ($p \leq 0.01$).

Для респондентів з *науковим ступенем* значущою є сфера соціальної активності. Цікаво, що рівень домагань щодо власної суспільної ролі

важливіший, ніж очікування соціальної активності від партнера ($p \leq 0.05$). Зовнішня привабливість, прагнення модно й красиво вдягатися є також важливою для них ($p \leq 0.01$). Аналіз результатів дослідження свідчить про значущість наявності спільних інтересів та відпочинку в сім'ях таких респондентів ($p \leq 0.05$). Водночас їм властива схильність керувати та створювати правила взаємодії в сім'ї. Ця здатність може сприяти виникненню ригідності поведінки членів сім'ї або може бути інструментальною для прийняття рішень у складних ситуаціях, якщо контроль не занадто високий. Про це свідчить аналіз результатів дослідження за діагностичним параметром «контроль» ($p \leq 0.05$).

Оскільки дослідження проводилось в умовах війни, ми проаналізували зв'язок сімейних цінностей з показниками стресового навантаження респондентів (суб'єктивна оцінка). На рівні статистичної значущості доведено, що *низький рівень стресу* характерний для тих респондентів, для яких важливою є сфера соціальної активності ($p \leq 0.01$). Також аналіз результатів дослідження свідчить про значущість для них сфери особистісної ідентифікації з партнером, яка відображає виразність очікування спільності інтересів, узгодженості думок, вподобань, дозвілля ($p \leq 0.05$). Вони схильні радитись з іншими членами сім'ї щодо прийняття рішень. Правила в сім'ях таких респондентів співвідносяться з віком членів сім'ї і можуть змінюватись в різних ситуаціях ($p \leq 0.01$). Незважаючи на вивчення широкого діапазону потенційних ознак особливостей переживання *середнього рівня стресу*, жодна з них не виявила статистично значущих зв'язків. Відсутність статистично значущих результатів свідчить про те, що вибрані характеристики не відіграють важливої ролі у переживанні стресу на такому рівні. *Високий рівень стресу* характерний для тих респондентів, для яких важливою є психотерапевтична функція сім'ї, зокрема очікування від партнера моральної підтримки та створення ним «психотерапевтичної атмосфери» ($p \leq 0.05$). Водночас цікаво, що сфера особистісної ідентифікації з партнером – не є значущою для них ($p \leq 0.01$). Також для таких респондентів характерними є очікування щодо активної батьківської позиції партнера у вихованні дітей ($p \leq 0.05$).

Аналіз даних вибірки згідно показників місця проживання респондентів (мала батьківщина) показав, що у контексті психологічних досліджень сім'ї важливо застосовувати не економічно-соціальні, а етнографічні підходи при районуванні України, що не ототожнюються з існуючим адміністративним поділом (Чмирьова, Федяй, 2013). У результаті аналізу було доведено, що 1) історично-культурна спадщина регіону, збереження традиційності сімейного життя, економічний розвиток регіону має суттєве значення для становлення сімейних цінностей у подружніх парах відповідно до всіх сфер сімейного життя; 2) зниження чи підвищення показників сімейних цінностей має певні тенденції згідно регіону проживання, що потребує більш детального вивчення; 3) у певних регіонах відмічаються завищені очікування від партнера у порівнянні з власним рівнем домагань щодо виконання функцій у різних сферах сімейного життя.

Висновки. Отже, аналіз результатів дослідження засвідчив, що ієрархія сімейних цінностей має статистично значущі зв'язки із соціально-демографічними характеристиками респондентів. Встановлено, що гендерні характеристики, освітній рівень подружжя, а також середовище зростання (мала батьківщина) мають суттєве значення у формуванні та становленні ієрархії сімейних цінностей подружньої пари. Доведено, що суб'єктивна оцінка рівня стресу в надзвичайних умовах війни має статистично значущий зв'язок з ієрархією сімейних цінностей подружжя, де ключовими виступають: соціальна активність, ідентифікація з партнером, емоційно-психотерапевтична та батьківсько-виховна сфери сімейного життя. Встановлено, що для проведення компаративних досліджень щодо розподілу сімейних цінностей подружжя з різних регіонів України важливо застосовувати етнографічні класифікації районування. Перспективою подальшого дослідження є визначення особливостей узгодженості сімейних цінностей та рольових настанов подружжя відповідно до життєвого циклу сім'ї.

Список використаних джерел

1. Дерєга В. В (2012) Основні поняття та категорії дослідження державної сімейної політики. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Миколаїв, вип. 190. С.196
2. Чмирьова Л.Ю., Федяй Н. О. (2013) Районування території України як один з факторів просторового соціально-економічного розвитку регіонів. *Ефективна економіка*, вип 3. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1878>